

Mészáros Ágnes

Szótörténeti adatok az egészség-gazdaságtan témaköréből

IV. A *finanszírozás* szakszó szócsaládjának kialakulása

A *finanszíroz* ige a magyar nyelvbe a németből (*finanzieren*) és a franciából (*financer*) került át. Legkorábbi előfordulását a *Budapesti Hírlap* örökíti meg az 1902-es évben (ÜESz.).

Az idegen eredetű szakszó észrevétlenül belesimult a magyar nyelvbe, és alig több mint száz év alatt körülbelül 70 szakkifejezésből álló méretes szócsaláddá nőtte ki magát. A szakszó pénzügyi vonatkozású jelentése közismertté vált: „Vállalkozást a szükséges pénzügyi eszközökkel (folyamatosan) ellát” (1).

Az idegen szakkifejezés meghonosodása és elburjánzása nem volt feltétlen szükséges, hiszen a XX. század elején a magyar betegélelyezési szakszókincs ebben a vonatkozásban a *kifizet*, *fizetendő* szavakat alkalmazta. A korabeli szakmai nyelvhasználatot az 1907. évi XIX. törvény is megőrizte, amelynek megfogalmazásában „a kórházi ápolás és ellátás költségeit a biztosító intézet *fizeti ki* a kórháznak”, valamint „az ápolás költsége előzetesen kötendő egyezség szerint *fizetendő* a kórháznak”. A *fizet* szó keletkezéséről azt tudhatjuk meg nyelvtörténeti szótárainkból, hogy a XIII. század eleje előtti előfordulásra nincs adatunk. Eredete vitatott, egyesek szerint belső keletkezésű származékszó a *fiz* ('fűz') igeből; egy másik álláspont alapján az egyik iráni nyelvből kölcsönözött jövevényszó magyar képzéssel (ÜESz.). Szily Kálmán nyelvújítási szótárában olvashatjuk azt az érdekes megállapítást, hogy a *fizetni* igehez „a régi irodalmi nyelvben sem a *ki-*, sem a *be-* és *le-* igekötő nem járult”, és az igekötők első használatát a XIX. század elején figyelte meg a szerző (12).

A *finanszírozás* szakkifejezés a rendszerváltás után jelent meg az egészség-gazdaságtan témakörében módosult jelentéssel. *Egészségbiztosítási finanszírozásnak* nevezik az egészségbiztosítás keretében nyújtott ellátások ellenértékét, amelyet az egészségbiztosító fizet ki a szolgáltató részére *finanszírozási szerződés* alapján (4).

A *finanszírozási szerződés* sem létezett egy évszázaddal korábban a magyar szakszókészletben, hiszen az *előzetesen kötendő/kötött egyezség* (1907, 1927) fejezte ki ugyanezt.

(A zárójelben levő évszámok az 1. táblázatban látható adatok előfordulás idejét jelölik.)

A jelentésbővüléssel létrejött *finanszírozás* szakszó a 90-es évek elejétől kezdődően a többféle finanszírozási módszer kialakulásával és a finanszírozási rendszer folyamatos szabályozásával egyre népesebb szócsaládot hoz létre, és úgy tűnik, hogy ma már a *finanszírozás* szakszó említése nélkül lehetetlen pénzügyi ellátásról vagy az egészségügy pénzügyi támogatásáról beszélni.

Hogyan is alakult ki ez a méretes szócsalád? Először is a *finanszíroz* igéből többféle szófaj képződött, majd belőlük kétszavas, aztán egyre több szóból álló szó szerkezetek jöttek létre.

- I. főnevek: magát a cselekvést jelentő *finanszírozás*, a cselekvőt jelölő *finanszírozó*
- II. melléknévek: *finanszírozási*, *finanszírozású*
- III. befejezett melléknévi igenév: *finanszírozott*

I. A *finanszírozás* főnévből sokféle szóösszetétel alakult ki, amelyekhez újabb fogalmak kapcsolódtak további szó szerkezeteket létrehozva:

teljesítményfinanszírozás (birtokos jelzős szóösszetétel), *teljesítményfinanszírozási rendszer/elvek* (1991), *teljesítményarányos finanszírozás elszámolásának rendje* (1992), *intézményfinanszírozás* (1995) (birtokos jelzős), *feladatfinanszírozás* (birtokos jelzős szóösszetétel), *közfinanszírozás* (jelentéssűrítő szóösszetétel) (1997), *közfinanszírozásban részesülő gyógyszer*, *a közfinanszírozás alapját képező ár*, *a közfinanszírozás alapját képező javasolt ár*, *praxisfinanszírozás* (1999) (jelentéssűrítő szóösszetétel), *extrafinanszírozás* (minőségjelzős szóösszetétel), *gyógyszer-finanszírozás* (2006).

A cselekvőt jelölő *finanszírozó* szakszó a 90-es évek végén jelenik meg (43/1999. Korm. rend.).

II. A *finanszírozási* melléknévből minőségjelzős szó szerkezetek alakultak és belőlük további szó szerkezetek:

finanszírozási rend/forma/kör/feladat/mód (1991), *a finanszírozási rend változása* (1992), *finanszírozási eljárási rend* (1997), *társadalombiztosítási finanszírozási kör/feladat* (1995), *a finanszírozási körbe tartozó ellátás, finanszírozott indikációs kör* (1999), *finanszírozási megállapodás/szerződés/előleg/cél/módozat* (1992), *kamatmentes finanszírozási előleg* (1997), *finanszírozási eset/díj/súlyozási szorzó* (1993), *Finanszírozási Kódkarbantartó Bizottság, aktív finanszírozási eset* (1999), *finanszírozási norma/többség/összeg/elszámolás, finanszírozási szerződés* (1997), *kifizetett finanszírozási többlet, legmagasabb finanszírozási összegmérték, teljes finanszírozási összeg, finanszírozási rendszer/érték /alap-díj/paraméterek/rendeletmódosítás/terv* (1999).

A *finanszírozású* melléknévből létrejött szó szerkezetek: *egészségbiztosítási finanszírozású ellátások kiadásai* (1995), *speciális finanszírozású feladatok/ fekvőbeteg* (1999).

III. A *finanszírozott* befejezett melléknévi igenévből létrejött szó szerkezetek:

finanszírozott intézmény (1991), *az Alapból finanszírozott szolgáltató/ellátások/egészségügyi intézmények, a Társadalombiztosítási Alap által finanszírozott feladatok, átmenetileg finanszírozott ellátások* (1992), *finanszírozott önkormányzatok* (1992).

Az 1997-es törvény meghatározza a *finanszírozott* melléknévi igenév jelentését: *finanszírozott = finanszírozási szerződéssel rendelkező* (1997), például *finanszírozott egészségügyi szolgáltató, finanszírozott teljesítmény* (1999), *bázisfinanszírozott fekvőbeteg-szakellátás, fix díjjal finanszírozott ellátás* (2010).

A birtokos jelzős szó szerkezetek a szolgáltatások típusainak finanszírozását jelzik:

az Alap finanszírozása, a gyógyító-megelőző ellátások finanszírozása (1991), *egészségügyi szolgáltatások finanszírozása* (1997), *a háziorvosi ellátás finanszírozása* (1999) stb.

1. táblázat: Az egészségügyi finanszírozás szakkifejezés szócsaládjának szótörténeti adatai

SZAKKIFEJEZÉS	ELSŐ ADATOLT ELŐFORDULÁS	TÁRSADALMI ÉRVÉNYESSÉG	FORRÁS
fizet	XIII. század eleje	á. h. elem	ÚESz.
finanszíroz	1902	á. h. elem	ÚESz.
<i>kifizet, fizetendő (ápolási költség esetében)</i>	1907	á. h. elem	1907. évi XIX. tv. 1927. évi XXI. tv.
finanszírozás (egészségügy)	1991	új	1991. évi II. tv.
<i>teljesítményfinanszírozás, teljesítményfinanszírozási rendszer /elvek</i>	1991	új	1991. évi II. tv.
finanszírozási rend /forma stb.	1991	új	1991. évi II. tv.
finanszírozott intézmény	1991		1991. évi II. tv.
<i>intézményfinanszírozás</i>	1995	új	1995. évi LXXIII. tv.
<i>egészségbiztosítási finanszírozású ellátások</i>	1995	új	1995. évi LXXIII. tv.
<i>közfinanszírozás</i>	1997	új	217/1997. (XII. 1.) Korm. rend.
<i>feladatfinanszírozás</i>	1997	új	1997. évi CLIII. tv.
<i>finanszírozási szerződés</i>	1997	új	1997. évi LXXXIII. tv.
finanszírozó	1999	új	43/1999. (III. 3.) Korm. rend.
<i>praxisfinanszírozás, extrafinanszírozás, bázisfinanszírozott fekvőbeteg-szakellátás</i>	2010	új	166/2010. (V. 11.) Korm. rend.
<i>gyógyyszer-finanszírozás</i>	2006 2016	új	http://hecon.uni-corvinus.hu/wp-content/uploads/2015/05/hta_eng_2005_june.pdf 464/2016. (XII. 23.) Korm. rend.

Az 1. táblázat a finanszírozás szakszó szócsaláddá válásának történetét foglalja össze röviden, kiemelve a különböző szófajok megjelenését. A szótörténeti adatokhoz soroljuk az első adatolt előfordulást a forrásmegjelöléssel és a szakszó társadalmi érvényességét. A több mint hetven tagból álló és egyre gyarapodó szócsalád zömében többszavas szó szerkezetekből áll, amelyek mindegyikét nem jeleníti meg a táblázat.

A szakkifejezés vélhető első írásbeli előfordulásának idejét a forrás hitelesíti. Az első előfordulás keresését érdemes mindig nyelvtörténeti szótárainkban és szógyűjteményeinkben kezdeni (2, 9–14, ÚESz.). Ha létezik szóntári adat, akkor erre a szürke szövegkiemelés hívja fel a figyelmet, ahogyan ezt a sorozat előző részeiben is jelöltük (5–8). A rendszerváltás óta kialakult vagy fejlődésnek indult szakterületek szakszókészletét teljes egészében még nem tudták szótárkészítőink feldolgozni, így szótárainkban elvéve találjuk meg ezeket a szakszavakat. A szakterületeket szabályozó törvények és rendeletek viszont megőrizték a korabeli szakszókincset, így ezek hiteles források és könnyen kereshetők. Ez a magyarázata annak, hogy az 1. táblázatban található források zöme jogszabály. A társadalmi érvényesség (4) azt mutatja meg, hogy a vizsgált szak kifejezést általánosan vagy korlátozott mértékben használja a szakmai beszélőközösség. Ennek értelmében egy szakszó akkor lehet általánosan használt elem (rövidítve á. h. elem), ha közismert és használata elterjedt (5). A korlátozott használat két ellentétes irányú változásra mutat rá. Az egyik akkor következik be, amikor egy elem kiszorul vagy kiszorult a nyelvhasználatból, mert elavulttá válik vagy már elavult (rég). A másik esetben egy új szakszó egyre inkább elterjed és ismertté válik (új).

Korábbi forrás megadásával lehetséges az adatokat pontosítani, amennyiben az ellentmondás szellemét a szakszavak megjelenését mutató évszámok felélesztik a kedves olvasóban.

IRODALOM

1. ÉKsz.² = *Magyar értelmező kéziszótár* Pusztai Ferenc (főszerk.). 2., átdolgozott kiadás Budapest, Akadémiai Kiadó 2003.
2. Kiss Gábor, Pusztai Ferenc *Új szavak, új jelentések 1997-ből* Budapest, Tinta Könyvkiadó 1999.
3. Kiss Jenő, Pusztai Ferenc (szerk.) *Magyar nyelvtörténet* Budapest, Osiris Kiadó 2005.
4. Kovácsy Zsombor *Egészségügyi jog* Budapest, Semmelweis Kiadó 2008.
5. Mészáros Ágnes *Szótörténeti adatok az egészség-gazdaságtan témaköréből* Magyar Orvosi Nyelv 2014;XIV/1:38–43.
6. Mészáros Ágnes *Az egészségbiztosítás pénzügyi tevékenységét kifejező szakszókincs eredete I. rész: A pénzügyi alapokat kifejező szakkifejezések kialakulása* Magyar Orvosi Nyelv 2014;XIV/2:95–8.
7. Mészáros Ágnes *Az egészségbiztosítás pénzügyi tevékenységét kifejező szakszókincs eredete II. rész: A járulékok és a pénzbeni juttatások összegének megállapítását kifejező szakszókincs kialakulása* Magyar Orvosi Nyelv 2015;XV/1:42–6.
8. Mészáros Ágnes *Szótörténeti adatok a szociális ellátások tárgy köréből III. rész: A járadék szó szócsaládjának kialakulása* Magyar Orvosi Nyelv 2016;XVI/1:34–7.
9. Mínya Károly *Mai magyar nyelvújítás* Budapest, Tinta Könyvkiadó 2003.
10. Mínya Károly *Új szavak I.* Budapest, Tinta Könyvkiadó 2007.
11. NySz. = Szarvas Gábor, Simonyi Zsigmond (szerk.) *Magyar nyelvtörténeti szótár. A legrégebbi nyelvmemlékektől a nyelvújításig I–III.* Budapest, 1890–1893.
12. NyÚSz. = Szily Kálmán *A magyar nyelvújítás szótára I–II.* Budapest 1902–1908.
13. TESz. = Benkő Lóránd (főszerk.) *A magyar nyelv történeti etimológiai szótára I–IV.* Budapest, Akadémiai Kiadó 1967–1984.
14. Zaicz Gábor (főszerk.) *Etimológiai szótár* Budapest, Tinta Könyvkiadó 2006.

FORRÁSOK A VILÁGHÁLÓN

ÚESz. = Új etimológiai szótár. 2015. (<http://nslt.nytud.hu/etimologia.html>) (letöltés: 2017. március 12.)

Törvénytárak: (www.1000ev.hu) és (<http://mkogy.jogtar.hu/>) (letöltés: 2017. március 12.)

A gyógyszer-finanszírozás módszertani alapjai és költséghatékonysági elemzése: (http://hecon.uni-corvinus.hu/wp-content/uploads/2015/05/hta_eng_2005_june.pdf) (letöltés: 2017. március 12.)

„Miután tudományunk nemzetközi nyelve az angol, nyilvánvalóan az angol nyelvi hatások torzítják leginkább a magyar szaknyelvet is. Sajnos rengeteg szó jelenik meg magyar környezetben, melyről használója úgy véli, az angolból büntetlenül átveheti. Ez többnyire lustaságból vagy tudatlanságból fakad, hiszen számos ilyen kifejezésnek megvan a tökéletes magyar megfelelője. Ez a szerzői igényesség, de a lektori szemfülesség kérdése is.”

Varga Csaba
Magyar Orvosi Nyelv
2002/1:36.